

20:A GKN (VOLVO FLYGMOTOR)

BESKRIVNING AV KULTURMILJÖN

På Malöga, strax norr om Stallbackabron ligger en av de större industrierna i Trollhättan, Volvo flygmotor (senare även Volvo Aero) som under 2012 köptes upp av det engelska företaget GKN och bytte namn till GKN Aerospace Sweden. Företaget arbetar idag framför allt med underhåll och utveckling av jetmotorer till flygplan och till viss del produktion av komponenter till motorer. Området är klassat som skyddsobjekt vilket innebär strikta säkerhetsåtgärder som till viss del försvårat inventeringen av miljön.

Företaget är liksom Saab sprunget ur Nohab. Under slutet av 1920-talet strävade Sverige efter att bygga upp ett starkare flygvapen med en inhemsk flygplansproduktion. I april år 1930 undertecknades ett avtal mellan flygplansstyrelsen

och Nohab om en leverans på 40 Bristol Mercury motorer vilket innebar startskottet för flygplanstillverkningen i Trollhättan. Företaget Nohab Flygmotorfabriker AB bildades och började produktionen i byggnaderna på Nohabs område i Skoftebyn.

År 1939 flyttade företaget till Stallbacka och Malöga. Den första byggnaden som uppfördes var A-verkstaden, vilken angränsade mot Saabs fabriker i norr. Byggnaden är uppförd med en betongkonstruktion med välvd takform. Den har byggts till vid tre tillfällen men den ursprungliga byggnadsvolymen går fortfarande att avläsa genom takformen.

Under 1940-talet sker den kraftigaste expansionen av industriområdet och 1941 köper Volvo aktiemajoriteten och ändrar namnet till Svenska Flygmotor AB (SFA), vilket senare ändras till Volvo Flygmotor. Detta innebär även att Saab och Volvo går skilda vägar och bildar två företag. Från denna period finns en mycket symbolisk gångbro mellan två byggnader som sammanbinder två av företagens hus med varandra. Gångbron murades igen 1941 och har inte använts sedan dess. Flera byggnader tillkommer under denna period, provhus, vakthus, materiallab. Tegelbyggnader som präglas av tidens arkitekturideal med murade gesimsband, detaljer i kopparplåt och lekfulla former vilket bland annat blir synligt på den gamla vaktkuren där takfallet sträcker sig utöver ingången och bildar ett karakteristiskt skärmtak. Att särskilt uppmärksamma från denna period är även provhus två vilket gavs en särpräglad utformning som med sina strama tegelfasader och tältformade tak påminner om en

mindre tegelborg. Samtliga av dessa byggnader är välbevarade. Materiallabbet är den byggnad uppförd under 1940-talet som genomgått mest förändringar. Fasaderna har senare putsats vita och fönster och entrédörrar bytts ut. Under 1940-talet uppfördes även de östra delarna av C-verkstaden med samma välvda takkonstruktion som A- verkstaden.

Gångbron som sammanlänkade företagens byggnader. Bron murades igen år 1941 då företagen gick skilda vägar.

Vakthytt i 1950-talskaraktär med utskjutande takfall.

Efter andra världskriget höjdes säkerhetsnivån och man beslutade att bygga en bombsäker verkstad under mark med en yta på 9000m². Den första delen av B-verkstaden stod klar 1951 och byggdes ut 1956. Ner till verkstaden leder en rulltrappa som vid uppförandet var Europas längsta.

Under 1950-talet tillkommer olika provhus i solid betongkonstruktion och ett ballistiskt labb vilket är bevarat från uppförandet med tegelfasader och dekorativt entréparti. År 1956 anlitas arkitekten Helge Zimdal för att rita ett nytt huvudkontor. Zimdal var en modernistisk arkitekt med öga för strama linjer och symmetri i sina byggnader. Byggnaden är centralt placerad i området och utanför finns en anlagd park med skulpturen Rymdport av Björn Evensen som då den invigdes 1982 skulle symbolisera Flygmotors inriktning mot framtiden.

År 1956 färdigställdes huvudkontoret som var ritat av Helge Zimdal. De strama fasaderna med symmetrisk fönstersättning skapar en effektfull byggnad med höga arkitektoniska värden.

Efter 1960-talet ser man inom svensk industriarkitektur en förändring. Ambitionen om att uppföra estetiskt och arkitektoniskt tilltalande byggnader minskar och industribyggnader uppförs i större utsträckning som enklare produktionshallar med modul- och ramkonstruktion.

Fabriksbyggnaderna som uppförs på området efter 1965 präglas av det nya idealet och byggnaderna har inte längre rollen som företagets ansikte utåt. Den representativitet och stolthet som tidigare förmedlats inom industriarkitekturen minskar drastiskt, en utveckling som blir ännu tydligare under senare år. Dock finns fortfarande en arkitektonisk ambition för kontorsbyggnader och det tekniska kontoret från 1963 har vissa arkitektoniska värden.

Förutom industri och kontorsbyggnader uppfördes 1977 Malögagården som inrymde hälsocentral med både läkare och tandläkare och bara några år senare uppförde man gymnastiksal med banor för bl.a. tennis och volleyboll. Genom åren hade företaget också en privat brandkår och en semesteranläggning för anställda i Bokenäs.

Kort på Bror Erikssons gård i Stallbacka. Bilden är tagen strax innan rivningen 1979. Fotograf Sten Stertman. Källa: Innovatum Bildarkiv.

Att denna miljö en gång i tiden var en jordbruksort med en liten radby med trähus och en större gård är svårt att förstå idag. De sista äldre byggnaderna från Älvstad gård och Malöga by revs under början av 1990-talet. Kvar i området idag finns endast en mindre timrad stuga och en ladubyggnad (på fastigheten Malöga 6:1 & Propellern 8, båda ägs idag av NEVS). Mellan A-verkstaden och C-verkstaden finns en hamlad allé som är ett mycket ovanligt inslag i miljön. Varför och när den tillkom är oklart men den kan ha planterats i samband med anläggandet av parken framför nya kontoret.

Utsnitt från stadskarta över Trollhättan 1955. De röda industribyggnaderna visar Volvo Flygmotor och Saabs utbredning över området. De gula träbyggnaderna är det som då fanns kvar av den äldre bebyggelsen från Älvstad Gård och Malöga by.

MOTIV

Området och bebyggelsen speglar en viktig del av Trollhättans historia och är även av visst nationellt värde på grund av den tidigare produktionen och dess betydelse för svensk industrihistoria. Flera byggnader i området anses kulturhistoriskt värdefulla då de speglar industriutvecklingen från 1939 fram till idag. I området finns även värdefulla delar sett ur ett industritekniskt perspektiv.

De äldsta byggnaderna på området ska bevaras och ses som värdefulla för den historiska upplevelsen av miljön, där de genom utformning och karaktär visar på äldre industriarkitektur. Dessa tydliga spår av en äldre industri och industriutveckling är viktiga för att ge oss identitet och en begriplig plattform för förståelsen av tidens industri- och samhällsutveckling.

De byggnader som särskilt uppmärksammas vid inventeringen och som tillsammans med den anlagda parken framför det nya kontoret, den hamlade pilallén, gångbron och B-verkstaden skapar en historisk bild över tillverkning och industriverksamhet på platsen över nästan 100 år.

- Äldsta delarna i A och C verkstaden (1939)
- Provhus 2 (1943)
- Vaktkur (1944)
- Ballistiskt lab. (1952)
- Provhus 4 (1953-54)
- Huvudkontoret (1956) Helge Zimdahl
- Personalkontor (äldsta delen 1956)
- Tekniska kontoret (1963)

När rulltrappan ner till B-verkstaden byggdes 1951 var det Europas längsta. Rulltrappan är fortfarande i bruk och används dagligen.

INGÅR OCKSÅ I

Stallbacka och Malöga industriområde. Dokumentation av ett betydelsefullt industriområde i Trollhättan. Älvsborgs läns museum 1993.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Miljön är värdefull främst ur regional synpunkt men har även ett visst nationellt värde som en viktig del av Sverige och Trollhättans historia. Detta bör hävdas och äldre byggnader på området ska tas om hand och ses som en värdefull del av Trollhättans industrihistoria.

Särskilt uppmärksammade byggnader på området ska bevaras och underhållas kontinuerligt med material som befintligt och traditionella metoder.

Förtätning inom området ska ta hänsyn till befintlig byggnation och dess arkitektur.

Tillbyggnader, fasadförändringar, ändringar på takkonstruktion och vid byte av fönster och entrépartier ska samråd ske med arkitekt eller bebyggelseantikvarisk kompetens.

Rustikt utformat entréparti med 1950-talskaraktär.